

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КУРСОВА РОБОТА

з польської лексикології

ВІДНОШЕННЯ ПОЛІСЕМІЇ. ЗІСТАВЛЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ
ПОЛІСЕМІВ ПІДНІМАТИ І РОДЕЈМОВАЊ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ
МОВИ

Студентки групи: 06-21 Сл (пол)
факультету східної і слов'янської філології
денної форми здобуття освіти
освітньої програми: Польська мова і
література, друга іноземна мова, переклад,
спеціальність 035 Філологія,
спеціалізація 035.03 Слов'янські мови та
літератури (переклад включно) перша – польська

Рєви Валєрії Валєріївни

Науковий керівник:

Сидяченко Наталія Георгіївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

м. Київ – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПОЛІСЕМІЇ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ.	
1.1. Визначення поняття полісемії	
1.2. Типи багатозначності	
1.3. Механізми мотивації значень	
РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОМОВНИХ ЗНАЧЕНЬ ДІЄСЛІВ ПІДНІМАТИ І PODEJMOWAĆ	
2.1. Семантична структура дієслова <i>піднімати</i>	
2.2. Аналіз мотивації значень дієслова <i>піднімати</i>	
2.3. Семантична структура дієслова <i>podejmować</i>	
2.4. Зіставлення значень дієслів <i>піднімати</i> та <i>podejmować</i>	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ВСТУП

Лексичний рівень мови, так само, як фонетичний, словотвірний, граматичний та синтаксичний, являє собою систему. Одиниці лексичного рівня – лексеми (або ж слова) перебувають між собою у різних системних відношеннях,

Актуальність теми. Тема " ВІДНОШЕННЯ ПОЛІСЕМІЇ. ЗІСТАВЛЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОЛІСЕМІВ ПІДНІМАТИ І РОДЕJМОВАЊ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ " є актуальною з кількох причин:

1. Українська та польська мови, хоч і споріднені, але вже понад півтори тисячі років мають самостійний розвиток, тому порівняння семантичної структури еквівалентних, на перший погляд, лексем виявляє не лише подібності, а й відмінності значень, особливості функціонування споріднених дієслів у кожній мові, своєрідну сполучуваність.

2. Контрастне зіставлення семантики лексем важливе при вивченні іноземної мови, сприяє розвитку комунікативної компетенції студента, підвищенню його культури мови, допомагає уникнути помилок у практиці перекладу, а також може слугувати як навчальний матеріал для викладача практичного курсу польської мови, лексикології польської мови, практики перекладу.

Отже, дослідження відношення полісемії є актуальним та важливим для філологів-полоністів, як у теоретичному, так і в прикладному аспекті.

Мета й завдання. Метою курсової роботи є глибше осмислення відношення полісемії у мові за допомогою опрацювання теоретичних джерел; здійснення аналізу семантики полісемів піднімати і podejmować української і польської мови, виявлення різниць у семантиці, функціонуванні, специфіці сполучуваності.

Завдання курсової роботи полягають у тому, щоб:

1. Опрацювати теорію явища полісемії за теоретичними джерелами.

2. Описати семантичну структуру дієслів *podnieć* та *podjąć* за лексикографічними джерелами.

3. Зіставити значення полісемантичних слів, виявити подібності і відмінності та особливості сполучуваності.

Об'єктом дослідження є лексичне відношення полісемії, предметом дослідження – семантика полісемічних дієслів *podnieć* та *podjąć* з метою виявлення особливостей вживання цих лексем у кожній мові.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використано:

1. Порівняльний метод - для виявлення відмінностей та подібностей семантичної структури дієслів *podnieć* та *podjąć* в українській та польській мовах.

2. Метод контекстуального аналізу – для опису особливостей функціонування дієслів *podnieć* та *podjąć* у різних контекстах.

Структура курсової роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та списку літератури.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПОЛІСЕМІЇ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ.

Більшість слів у мові є багатозначними, тобто їх можна віднести до більше, ніж одного класу десигнатів (предметів/понять), з якими пов'язується різний зміст. Багатозначні лексеми, вжиті в конкретному контексті, стають однозначними, інакше людям було б важко порозумітися.

Між різними значеннями багатозначного слова існують певні зв'язки, або ж відношення, наприклад, *waga* 'прилад для вимірювання важкості' (*Kupiliśmy nową wagę*) і *waga* 'важкість тіла' (*Znowu ostatnio przybrałam na wadze*). Обидва значення поєднує поняття тягаря.

Якщо у семантиці однакової словоформи спільного значеннєвого елемента виявити не можна, тоді це називається омонімія.

У семантичній структурі полісемічного слова поряд із різними значеннями можуть бути варіанти значень. Навіть фахівцям-лексикографам буває важко провести межу між окремим значенням і варіантом того самого значення. Варіативність значень виникає через те, що кожне вживання слова у мовленні, в тексті надає йому трохи іншого сенсу, який обумовлюється контекстом, ситуацією.

У тлумачних словниках в окремих словникових статтях подаються лексеми, за якими наводяться значення і приклади вживання. Перше - головне значення є дослівним, або прямим, воно подається перед похідними, переносними значеннями. Кожне значення відноситься до іншої групи предметів у світі, відтак до іншого набору десигнатів. У когнітивній лексикології основне значення називають прототипним. Для його визначення застосовують такі критерії: прототипне значення першим спадає на думку, воно найчастотніше у вживанні та є вихідним для інших значень.

1.1. Типи багатозначності

Як уже вказувалось, значення полісемантичної лексеми пов'язані між собою, між ними існують певні відношення. Згідно з критерієм залежності

похідних значень від основного значення і типів зв'язків похідних значень між собою вирізняють **радіальну** багатозначність/полісемію, **ланцюгову** і **радіально-ланцюгову**.

Радіальна полісемія є тоді, коли похідні значення безпосередньо впливають із головного, мотивовані цим головним значенням. Наприклад, лексема *głowa* має основне значення 'частина тіла'. Похідне значення 'волосся, зачіска', мотивоване цим головним: *Muszę coś zrobić z głową, zobacz, jak wyglądam*. Так само головне значення мотивує інші значення цього польського слова: 'людина' (*Wesele było fajne, po ról litra na głowę*); 'вмістилище розуму' (*On zarabia głową*); 'щось округлої форми' (*głowa kapusty*).

Ланцюгова полісемія виникає, коли чергове значення безпосередньо пов'язане лише з попереднім. Наприклад, *zielony liść* означає 'колір', *zielony owoc* – 'незрілий' плід, *zielony człowiek* - 'недосвідчена' людина.

Мішаний тип, **радіально-ланцюгова** полісемія – це тип, у якому частина значень мотивовані головним значенням, а частина походить одне від одного. Наприклад, *próba* має основне значення 'спроба зробити щось'. Воно безпосередньо мотивує такі значення: 'медичний аналіз' (*próba ciążyowa*), 'складна ситуація' (*przejsć przez wiele prób*), 'репетиція' (*próba chóru*), 'вміст благородного металу' (*próba złota*). Натомість значення 'високий рівень чогось' мотивоване значенням 'вміст благородного металу' (*coś jest najwyższej próby*). Такий змішаний тип полісемії, на думку науковців, є найбільш поширеним.

Як окремі типи вирізняють **розширення значення** і **звуження значення**. Скажімо, таке розширення значення: *rodzina* - спершу 'батьки і діти', потім 'ближчі й дальші родичі', ще більш широко 'особи, що живуть разом', і врешті – 'група однорідних предметів, згідно з якоюсь класифікацією', наприклад, *rodzina krukowatych* у зоології. Звуження значення: *numer* 'число, що окреслює черговість'; 'розмір, величина чогось' – *numer butów*; 'черговий примірник' - *numer gazety*; 'виступ чергового артиста на концерті тощо' - *numer solowy*.

Стосовно критерія мотивації значень розрізняють **метафоричне, метонімічне і синекдохічне значення**. Власне, синекдоха – це вид метонімії, але за традицією її часто називають окремо. Метафора і метонімія – основні способи творення зв’язків/відношень значень між собою, інакше кажучи, це два способи продукування, генерування значень людської мови, а відтак і мови загалом.

1.2. Механізми мотивації значень

Метафора ґрунтується на подібності. У кожного десигната (предмета) є багато рис, різноманітних, але серед цих різноманітних рис двох десигнатів якась риса може бути/видаватися людині подібною, тож на основі виявленої подібності мовці переносять назву на інший предмет/десигнат. Наприклад, *głowa człowieka* – кругла, *owoc kapusty* теж круглий, звідси виникає назва *głowa kapusty*.

Подібність може бути різного роду.

За формою: *grzbiet człowieka* – *grzbiet góry*, *kapelusz męski* – *kapelusz grzyba*.

За функцією: *barometr* ‘прилад для вимірювання атмосферного тиску’ і *barometr myśli, nastroi politycznych*.

За формою і функцією одночасно: *noga człowieka* – *noga stołu, krzesła*.

За кольором: *biały śnieg* і *biały człowiek*, *białe wino*, *biały dzień*.

За психічними рисами: *osioł* ‘тварина, яка вважається впертою і нерозумною’ і *osioł* ‘нерозумна людина’.

За уявленням про спосіб виконання дії: *ogarnąć rękami jakiś przedmiot* – і *ogarnąć rozumem* та персоніфікація *radość kogoś ogarnęła*.

За інтенсивністю: *burza* ‘атмосферне явище’ і *burza oklasków*.

Специфічною метафорою є **синестезія**, яка оснований на змішуванні чуттів людини: *ostry nóż* – *ostry kolor*, *słodki smak* – *słodki dźwięk*.

Метонімія – базується на суміжності десигнатів. Суміжність теж буває різного виду.

Посудина, упаковка – вміст посудини чи упаковки: *beczka, butelka, szklanka, kieliszek, kubek* тощо. *Stłukłam talerz i zjadłam talerz zupy. Kupiłam nowe kubki i wypiłam całą kubek.*

Приміщення, будинок, місце – особи, які там перебувають: *Taki piękny jest dom na rogu* – *Cały dom* (‘mieszkańcy’) *był niezadowolony. Kijów – to piękne miasto.* – *Miasto witało znanych sportowców.*

Матеріал – виріб із цього матеріалу: *Czy to prawdziwe złoto?* – *Miała na szyi złoto. Wiewiórka ma rude futro* – *Kupię sobie jakieś piękne futro.*

Сира маса – випічка, виріб: *Wyrobię ciasto.* – *Zjesz ciasto?*

Автор – його твір: *Mój dziadek znał Doroszewskiego osobiście.* – *Doroszewski stoi na drugiej rółce* (тобто словник Дорошевського).

Місце – інституція, розташована на цьому місці: *Dom z himerami na ulicy Bankowej.* – *Decyzja Bankowej* (рішення адміністрації президента України).

Місце – подія, що відбулася в цьому місці: *Elektrownia atomowa w Czarnobylu* – *Ramiętamy o Czarnobylu* (про аварію у Чорнобилі).

Дія – суб’єкт, виконавець дії: *Redakcja* *tomu zajęła miesiąc.* – *Redakcja pracowała nad tym całą miesiąc.*

Дія – об’єкт дії: *Picie* *sprawia choremu ból gardła.* – *Daj mi moje picie.*

Дія – результат дії: *Za chwilę odzyskała mowę.* – *Nie znamy ich mowy. Wygięcie nóżek stołu okazało się nie proste.* – *Nóżka stołu pękła w wygięciu.*

Дія – місце дії: *Przejsie przez most* *nie trwało długo.* – *Gdzie jest przejście na drugą stronę.*

Почуття – джерело почуття: *To sprawia mi ogromną przyjemność.* – *Rzadko pozwala sobie nawet na drobną przyjemność.*

Почуття – об’єкт почуття: Czuję do niej *sympatię*. Ona jest moją *sympatią*.

Риса – вияв цієї риси: *zdrowy człowiek* – *zdrowy wygląd*.

Риса, якість – носій риси, якості: Osiągnął w tym *doskonałość*. – W środowisku artystycznym uchodziła za *doskonałość*.

На засаді метонімії з’явилися у мові численні епоніми – загальні назви, утворені від власної: *gobelin, kseroks, mecenas, bojkot, prysznic, maraton, cham, lowelas, rower* та ін.

Синекдоха полягає на заміні більш загального значення – конкретнішим, цілого – частиною. *Mój dom znajduje się obok sklepu.* – *Nikogo nie ma w domu.* *Trzeba posadzić pomidory.* – *Jemy pomidory*

РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОМОВНИХ ЗНАЧЕНЬ ДІЄСЛІВ ПІДНІМАТИ І PODEJMOWAĆ

2.1. Семантична структура дієслова *піднімати*

За Академічним тлумачним Словником української мови в одинадцяти томах розглянемо семантичну структуру дієслова *піднімати/підіймати*. Це лексикографічне джерело фіксує аж 16 значень лексеми *піднімати* та ще й з варіантами (виділеними знаком //):

1. **‘нахилившись, брати, підбирати з землі, підлоги, знизу і т. ін.’**, наприклад: «Крайній [селянин] підвівся, покректав, *підняв* із землі шапку» (Панас Мирний);
// ‘переміщати знизу вгору, витягаючи з води, з заглибини і т. ін.’, наприклад: «Матроси *підняли* якір» (М. Трублаїні);

2. **‘узявши, переміщати (підводити, підносити і т. ін.) знизу вгору’**, наприклад: «Я на гору круту крем'яную Буду камінь важкий *підіймає* І, несучи вагу ту страшную, Буду пісню веселу співають» (Леся Українка);

// ‘переміщати що-небудь угору для виконання якоїсь дії’, наприклад: «Гуро *підняв* пістолет і випустив кілька куль у хижака» (В. Владко);

// ‘відривати від землі, переборюючи силу тяжіння’, наприклад: «Еней .. Насилу щит *підняв* чудесний, Не легкий був презент небесний» (І. Котляревський)

// ‘знімаючи що-небудь із чогось, переміщати вгору, вбік і т. ін.’, наприклад: «Вітаючись, він гречно, але без запобігливості, *підняв* фетровий капелюх» (О. Гончар);

// рідко. ‘керувати рухом чого-небудь угору; сприяти переміщенню чогось у просторі’, наприклад: на легкому крилі *підіймаєш*.

//тільки док., перен., розм. ‘бути спроможним справитися з чим-небудь, здійснити і т. ін. щось’, наприклад: «Ту всю суму район мусить хоч там що, а підняти» (І. Микитенко).

Із цим значенням пов’язані фразеологізми: *піднімати зброю* (меч, сокиру), що означає ‘починати воювати’ або ‘намірюватися вбити когось’; *піднімати келих* (кухоль, чарку) – ‘виголошувати тост’, ‘пропонувати випити’; *піднімати прапор* (стяг, знамено) – ‘вести боротьбу за що-небудь, в ім’я чогось, виступати з якоюсь ідеєю’.

3. **‘переміщати на вище місце, залишаючи там’**. Наприклад: «Жінки-носійки підіймають на голову чемодани» (М. Коцюбинський);

// ‘возити угору ліфтом, підйомником’. Наприклад: ліфт піднімає космонавта на борт корабля;

Із цим значенням пов’язані фразеологізми: *піднімати до небес* – ‘надмірно хвалити, розхвалювати’; *піднімати на ура* – ‘прославляти’; *піднімати на щит* – ‘прославляти’; *піднімати престиж* – ‘робити значнішим’; *піднімати у чийх очах* – ‘поліпшувати чиюсь думку про когось-небудь’.

4. **‘відкриваючи, відгортаючи, міняти положення чого-небудь з горизонтального на вертикальне і т. ін.’**. Наприклад: «Падав тихий сніг, морозило. Степан мерзлякувато зіщулився, підняв комір (П. Загребельний);

// ‘переміщати що-небудь вгору, притримуючи, закріплюючи, щоб не опустилось і т. ін.’ Наприклад: «Увійшла Балабушиха, стала перед дзеркалом і підняла з лиця вуаль (І. Нечуй-Левицький);

5. **‘підводити, підносити (голову, руку, очі і т. ін.)’**. Наприклад: «Батюшка підійняв догори брови й насторожив вуха» (М. Коцюбинський);

6. **‘ставлячи, підводячи кого-, що-небудь, надавати йому нормального, попереднього положення’**. Наприклад: «Андрій кинувся до панночки і підняв її» (О. Довженко);

// ‘примушувати кого-небудь вставати, підводитись’. Наприклад: «З домовини слізьми нікого не піднімеш» (І. Цюпа);

// ‘будячи когось зі сну, примушувати вставати’. Наприклад: «До схід сонця підняв Гаркуша людей на сінокіс» (О. Гончар);

// ‘лякаючи птаха, звіра, примушувати залишати своє гніздо, лігво’. Наприклад: «Невже собаки звіра якого підняли?» (Г. Хоткевич);

Із цим значенням пов’язаний фразеологізм *піднімати на ноги*, що означає ‘примушувати когось робити що-небудь, діяти за певним планом, у певному напрямку’;

7. **‘командою, сигналом і т. ін. примушувати підводитись, рухатись, діяти’**. Наприклад: «Кількома короткими наказами, переданими по радіо, начальник штабу підняв полк» (В. Собко);

// на що, до чого і без дод. ‘спонукати до певних вчинків, дій і т. ін.’ Наприклад: «Організуємо народ, підіймаємо його на боротьбу з німцями» (А. Шиян);

// ‘підбурювати кого-небудь проти когось або спонукати до воєнних дій, збройної боротьби’. Наприклад: «Хотілося підняти на багатіїв цілі села» (В. Гжицький);

8. *перен.* **‘звеличувати кого-, що-небудь, діяти на когось, щось сприятливо; надихати когось’**. Наприклад: «Бачу й знаю: не пройде багато років, як ви знову підіймете й звеличите нашу славу .. Україну» (Ю. Яновський);

// ‘виклика́ти в когось душевне піднесення, роблячи бадьорішим, енергійнішим і т. ін.; збуджувати’. Наприклад: «Як заграв він, як заграв, – ціле царство підняв. Взявся в боки цар, цариця – аж ніяково дивиться» (П. Тичина);

9. **‘переміщати що-небудь угору (про силу вітру, повітря, руху і т. ін.)’**. Наприклад: «Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, Горами хвилю підійма» (Т. Шевченко);

// 'викликаючи рух, надавати іншого рівня, розширювати об'єм і т. ін'.
Наприклад: «Кашель піднімав високо його груди, виправляв тіло» (Панас Мирний);

// *перен.* 'ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок і т. ін'.
Наприклад: «Ця гидка історія гнітила її.., і мутила, і піднімала в серці злість» (М. Коцюбинський);

10. **'підвищувати рівень чого-небудь'**. Наприклад: Ми в ріках воду підіймаєм.

// 'розгоряючись, сягати угору (про полум'я)'. Наприклад: полум'я піднімало червоні язика до самого неба;

11. **'ставити, споруджувати будівлю'**. Наприклад: «Всі поважають бабу: де хату підіймають.. — вже баба й там (Дніпрова Чайка);

// *розм.* 'спромогтися на будівництво'. Наприклад: «Як же нам ту хату підняти з нашими силами? — сумно проказала мати» (Олександр Копиленко);

Із цим значенням пов'язаний фразеологізм **піднімати з руїн** — 'відбудовувати зруйноване';

12. *перен.* **'створюючи сприятливі умови або поліпшуючи їх, допомагати розвиткові, розквітові чого-небудь'**. Наприклад: «У мене одна думка: як би нам нашу красну мову так високо підняти, як підняв її Шевченко у пісні» (Панас Мирний);

// 'налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале'. Наприклад: піднімемо наше село;

Із цим значенням пов'язане усталене словосполучення **піднімати ще на один ступінь (щабель)**, що означає 'поліпшувати, удосконалювати що-небудь'.

13. *перен.* **'сприяти ростові рослин'**. Наприклад: Ясний травень підняв кукурудзу до пояса;

// 'спрямовувати вгору свої пагони, стовбур і т. ін. (про рослини)'. Наприклад: «Сад старого коваля застиг у чорному мовчанні, піднявши в беззоряне небо своє обгоріле віття» (Семен Журахович);

// у сполуч. із сл. Температура ‘збільшувати ступінь нагрівання чогось’.

Наприклад: Підняли температуру, набрали чавуну в горно;

// ‘підвищувати показники чогось, розвиваючи, удосконалюючи щось’.

Наприклад: вдалося підняти маслянистість;

Усталене словосполучення: **піднімати ціну** на що і без додатка — означає ‘підвищувати грошовий вираз вартості чого-небудь’;

14. ‘**виділятися своєю висотою, підноситись, височіти над чим-небудь**’.

Наприклад: «Над брилами міських покрівель Херсон уранці підійма Верхи нескінчених будівель» (Степан Крижанівський);

15. ‘**розпочинати якісь дії у відповідь на що-небудь, реагуючи на щось**’.

Наприклад: піднімати регіт, вереск, жарти, реви стрілянину;

// ‘починати розмову про що-небудь важливе’. Наприклад, піднімати питання, проблему тощо;

Із цим значенням пов’язані фразеологізми: **піднімати на глум** — ‘глумитися’; **піднімати голос** — ‘голосно обурюватися’;

16. ‘**виорювати ґрунт вперше або після великої перерви**’. Наприклад: підіймати цілину.

(Словник української мови: в 11 томах. — Том 6, 1975. — Стор. 463.)

2.2. Аналіз мотивації значень дієслова **піднімати**

Спробуємо проаналізувати мотивацію похідних значень дієслова *піднімати*, вважаючи головним перше, що містить у своїй семантиці давнє *йняти*.

Частина значень, наведених СУМ-ом дуже конкретні. На нашу думку, їх можна звести до більш загального, ширшого: ‘**переміщати знизу вгору, на вище місце, на вищий рівень**’. Вужчі, конкретніші значення такі: 1) нахилившись, брати знизу; 2) ‘узавши, переміщати знизу вгору’; 3). ‘переміщати на вище місце, залишаючи там’; 5). ‘підносити голову, руку, очі і т. ін.’; 9). ‘переміщати що-небудь угору (про силу вітру, повітря, руху і т. ін.)’. Ці значення навіть здаються нам варіантами загального значення, наведеного

вище, дещо різні дії і різні їх виконавці, але об'єднує їх 'якась сила щось піднімає знизу вгору'. Принаймні можна твердити, що відбувалося розширення значення. Якщо вихідним значенням є 'нахилившись, брати знизу', а тоді ланцюгом утворились друге і третє значення. Водночас так само первісними здаються значення п'яте і дев'яте.

Значення 4). 'мінати положення чого-небудь з горизонтального на вертикальне' є звуженням, конкретизацією виду підймання чогось знизу вгору. Передовсім себе, що закріпилося у словоформі *підійматися/ підніматися*. Варіантами цього значення можна вважати ті, що реалізуються у прикладах піднімати комір, піднімати вуаль; а також значення б) 'ставлячи, підводячи когось-небудь, надавати йому нормального, попереднього положення'. А вже шляхом метонімічного переносу утворені значення: 'будити когось', 'лякати когось', 'піднімати на ноги', 'командою, сигналом і т. ін. примушувати підводитись, рухатись, діяти'; 'спонукати', 'підбурювати', 'надихати'. І далі ланцюгово знову метонімічне значення 'розпочинати якісь дії у відповідь на щось-небудь, реагуючи на щось'.

А значення 'звеличувати когось' – це метафора, бо містить подібність піднімання когось над іншими у фізичному розумінні. Подібно метафоричними є вислови піднімати у чийх очах; піднімати престиж.

Піднімати келих, піднімати прапор – це метонімії.

Значення 'створювати сприятливі умови' – метафоричне, утворене за подібністю до 'виорювати ґрунт', 'сприяти ростові рослин', щоб вони піднімалися, росли, розвивалися, щоб піднімалася цілина.

Піднімати у значенні 'будувати' – перенос за суміжністю і далі ланцюгом розвинулося значення 'височіти', наприклад, у контексті *будинок піднімається*.

Значення 'підвищувати рівень чогось' – води, полум'я тощо – є конкретизацією видів піднімання. Очевидно, у вислову *температура піднімається* значення 'збільшується' утворене за суміжністю з підняттям градусів на термометрі. Коли ж говорять про *підняття на вищій щабель* у

суспільстві – порівнюють зміну соціальної позиції з рухом по драбині, по сходах, тобто, це метафоричний перенос.

Отже, вельми розгалужена семантична структура українського дієслова *піднімати* є змішаною радіально-ланцюговою. Значення цього дієслова мотивовані як метонімічними процесами, так і метафоричними. Гадаємо, що для накреслення чіткої схеми семантичної структури, треба ще поглибити аналіз у майбутньому.

Варто звернути увагу на усталені переносні словосполучення: *піднімати ціну* й *піднімати питання, проблему*. У випадку ціни йдеться про подібність підвищення рівня, зростання. Щодо висловів наукової мови *піднімати питання, піднімати проблему*, що означає ‘почати говорити про щось, обговорювати’, очевидно, слід мотивацією вважати метафоричний механізм, адже підняти щось – це водночас відокремити з іншого, звернути на нього увагу.

2.3. Семантична структура дієслова *podjąć*

У лексикографічному джерелі Słownik PWN подано усього п’ять значень дієслова *podjąć/podjąć*

1. ‘*unieść w górę*’ – ‘підняти вгору’
2. ‘*przedsięwziąć jakieś działanie, rozpocząć coś, zwykle ponownie*’ – ‘почати якусь дію, розпочати щось, зазвичай знову’
3. ‘*zareagować na coś działaniem*’ – ‘zareagувати на щось дією’
4. ‘*przyłączyć się do rozmowy, śpiewu itp.*’ – ‘приєднатися до розмови, співу і т.д.’
5. ‘*przyjąć kogoś jako gościa*’ – ‘прийняти когось як гостя’

У деяких інтернет-словниках значення ‘підняти вгору’ має ремарку застаріле. У тлумачному Словнику польської мови Вітольда Дорошевського наведено такі значення прикметника *podjęty*:

1. ‘*zajmą się czymś, brają się za coś*’. Наприклад: *Podjęję się zrobienia tego projektu. (Я берусь за цей проект.) Czy podejmiesz się naprawienia mojego roweru? (Ти візьмешся за ремонт мого велосипеда?)*;

2. **‘приймати рішення’**. Наприклад: Musimy podejmować decyzje w interesie firmy. (Ми повинні приймати рішення в інтересах компанії.) Czy już podjęłaś decyzję, gdzie pojedziemy na wakacje? (Ти вже прийняла рішення, куди поїдемо на канікулах?);
3. **‘брати на себе обов'язки, виконувати їх’**. Наприклад: Podejmuję się przeprowadzenia szkolenia dla nowych pracowników. (Я берусь провести навчання для нових працівників.) Czy zechcesz podejść do tego zadania? (Ти згодна взятися за це завдання?);
4. **‘запропонувати співпрацю, співробітництво’** Czy chciałby pan podejść do naszej współpracy? (Чи не хотіли б ви спробувати співпрацювати з нами?) Firma podejmie się zaprojektowania i wykonania mebli na wymiar. (Компанія візьметься проектувати та виготовляти меблі на замовлення);
5. **‘приймати гостей, надавати притулок’**. Наприклад: Podejmujemy u nas w domu gości z całego świata. (Ми приймаємо у нашому домі гостей з усього світу.)
6. **‘приймати виклик, протистояти виклику’** Podejmuję się walki z tą chorobą. (Я берусь протистояти цій хворобі.) Czy podejmiesz wyzwanie i spróbujesz przebiec maraton? (Ти візьмешся за виклик і спробуєш пробігти марафон?)
7. **‘вести обговорення, дискусію’**. Podejmijmy tę kwestię na naszym następnym spotkaniu. (Обговорімо це питання на нашому наступній зустрічі.) Czy chcesz podejść do dyskusji na temat przyszłości naszej firmy? (Ти хочеш приєднатися до обговорення про майбутнє нашої компанії?)
8. **‘брати на себе відповідальність’**. Podejmuję się odpowiedzialności za ten błąd. (Я беру на себе відповідальність за цю помилку.) Czy jesteś gotowy podejść do trudnej sytuacji i wziąć na siebie odpowiedzialność? (Ти готовий зіткнутися з важкою ситуацією та взяти на себе відповідальність?)

9. 'przyjmi odpowiedzialność, zobowiązanie'. Podejmuję się spłaty pożyczki w ciągu 6 miesięcy. (Я беруся повернути позику протягом 6 місяців.) Czy podejmiesz się opłacenia kosztów wynajmu samochodu? (Ти береш на себе відповідальність за оплату вартості оренди автомобіля?)

2.4. Аналіз мотивації значень дієслова *podejmować*

Дієслово *podejmować* у польській мові має декілька значень та використовується в різних контекстах. Розглянемо деякі з них та мотивації, які стоять за цими значеннями.

1. **Приймати рішення:** Дієслово *podejmować* може означати приймати рішення. В такому контексті мотивацією може бути необхідність вирішення проблеми або ситуації, або бажання досягнути певної мети. Наприклад: "Musimy podejmować decyzje, щоб вирішити цю проблему".
2. **Брати на себе відповідальність:** "Podejmować" також може означати брати на себе відповідальність. Мотивацією в такому випадку може бути бажання контролювати ситуацію та брати на себе відповідальність за її наслідки. Наприклад: "Musimy podejmować odpowiedzialność za swoje decyzje".
3. **Займатися чимось:** *Podejmować* також може використовуватися у значенні займатися чимось або розпочинати щось нове. Мотивацією може бути бажання розвиватися, діяти та робити щось нове. Наприклад: "Postanowiłem podejmować naukę gry na gitarze".
4. **Приймати відповідь на виклик:** *Podejmować* може також означати приймати виклик або брати участь у чомусь новому або складному. Мотивацією може бути бажання випробувати свої сили та навички. Наприклад: "Postanowiłem podejmować wyzwanie i biegać co rano".
5. **Починати діяльність:** *Podejmować* може також використовуватися у значенні починати діяльність або процес. Мотивацією може бути бажання

реалізувати свої ідеї та проекти, розпочати щось нове. Наприклад: "Postanowiłem podejmować biznes та відкрити власний магазин".

6. Брати участь у діалозі: Podejmować може також означати брати участь у діалозі та обговоренні. Мотивацією може бути бажання знайти рішення або домовитися про щось. Наприклад: "Musimy podejmować dyskusje, щоб знайти компромісні рішення".
7. Здійснювати дії з певною метою: Дієслово podejmować може також використовуватися у значенні здійснювати дії з певною метою. Мотивацією може бути бажання досягнути певної мети або результату. Наприклад: "Musimy podejmować działania, щоб zwiększyć sprzedaż naszych produktów".

Загалом, мотивації значень дієсловом podejmować можуть бути різними, залежно від контексту використання. Вони можуть включати бажання вирішення проблем, контролювання ситуації, розвитку, випробування своїх сил, реалізації ідей та проектів, початку діяльності, пошуку рішень та досягнення результатів.

2.4. Зіставлення загальнономовних значень дієслів *podnieść* та *podejmować*

Отже, дієслово **podjąć** має у польській мові такі значення:

1. 'podnieść z ziemi, podnieść w górę, ująć' – 'підняти вгору': *Juliusz podjął słuchawkę. Podjął rękawicę; podjął pod kolana* (przy bardzo niskim pokłonie).
2. 'wziąć się do czegoś, postanowić zrobić, zdecydować się na coś' – 'узятися за щось, вирішити щось зробити, наважитись на щось': *Sumienna i odpowiedzialna, podjęte obowiązki spełniała wzorowo.* (Таке значення в українській мові відсутнє).

У зворотній формі з часткою się – podjąć się – 'zdecydować się, zgodzić się na coś' - Podjąć się funkcji kierowniczej – Погодитись/наважитись на керівництво.

Застаріле: *podjąć koszty* – ‘wydać pieniądze’ – ‘потратити гроші’. *Koszta podjęte przez panów zapewne zwrócone będą przez mego ojca.* (Значення ‘наважитись’ і ‘витратити’ не існують для спорідненого українського дієслова).

Також рішення – *decyzje* – українською приймаються, а не піднімаються (*podjąć decyzję*).

3. ‘*odezwać się, kontynuować rozmowę*’ – ‘відгукнутися, продовжити розмову’. *Tu rzeczywiście trochę za mało wojska – podjął rozważnie Mulewicz – ale tu chyba trzecia linia.* Також: *Podjął śpiew, melodię, rozmowę.* (В цьому значенні в українській мові вживається дієслово підхопити – метафоричне за мотивацією).

4. ‘*Przyjmować gościa, częstować*’ – ‘приймати гостя, частувати’. *Wędrowni śpiewcy chętnie we dworach podejmowani przywozili nowe pieśni, nowe opowiadania.* (Такого значення в українській мові немає).

Отже, українське дієслово *підняти* збігається з польським *podjąć* лише в одному значенні ‘піднести з землі, підняти вгору, схопити’, решта – це специфічні польські значення. А низка значень українського дієслова *піднімати* натомість збігається зі значеннями дієслова *podnosić*.

Наведемо ще усталені вислови з дієсловом *podejmować* та їх перекладами українською мовою:

podejmowali pracę publiczną – виконували громадську роботу;

podejmują zadanie nadzwyczaj trudne – узялися за надзвичайно важке завдання;

podejmowali walkę o prawa polityczne – вели боротьбу за політичні права;

podejmować trudy – братися за роботу, розпочинати працю.

Або у реченнях: *Wszystkie ważniejsze decyzje powinny być podejmowane przez ogólne zebranie członków spółdzielni zgodnie z ich uprawnieniami statutowymi* – Усі важливі рішення мають прийматися загальними зборами членів кооперативу відповідно до їх статутних прав.

Sam kosztów podróży podjąć nie mogę – Сам покрити витрати на дорогу я не в змозі.

Dzieciaki podjęły przerwana piosenkę i ruszyły za swym przewodnikiem – Дітлахи підхопили перервану пісню і рушили за вожатим.

Мови, навіть споріднені, розвиваються кожна у свій спосіб, що, зокрема, ілюструють значення багатозначних слів споріднених мов, які не бувають, як правило, повністю однаковими.

ВИСНОВКИ

Більшість слів у мові є багатозначними, ужиті в конкретному контексті, вони стають однозначними, інакше людям було б важко порозумітися.

Між різними значеннями багатозначного слова існують певні зв'язки, або ж відношення. Згідно з критерієм залежності похідних значень від основного значення і типів зв'язків похідних значень між собою вирізняють радіальну багатозначність/полісемію, ланцюгову і радіально-ланцюгову.

У семантичній структурі полісемічного слова поряд із різними значеннями можуть бути варіанти значень. Навіть фахівцям-лексикографам буває важко провести межу між окремим значенням і варіантом того самого значення. Варіативність значень виникає через те, що кожне вживання слова у мовленні, в тексті надає йому трохи іншого сенсу, який обумовлюється контекстом, ситуацією.

Головне значення є дослівним, або прямим, у словниках воно подається перед похідними, переносними значеннями. Кожне значення відноситься до іншої групи предметів у світі, відтак до іншого набору десигнатів.

Вельми розгалужена семантична структура українського дієслова *піднімати* є змішаною радіально-ланцюговою. Семантична структура дієслова *podnosić* – не така розгалужена, але теє радіально-ланцюгова.

Українське дієслово *піднімати* збігається з польським *podnosić* лише в одному значенні 'піднести з землі, підняти вгору, схопити', решта – це специфічні польські значення і специфічні українські. Низка значень українського дієслова *піднімати* збігається зі значеннями польського дієслова *podnosić*.

Мови, навіть споріднені, розвиваються кожна у свій спосіб, що, зокрема, ілюструють значення багатозначних слів споріднених мов, які не бувають, як правило, повністю однаковими.

Контрастне зіставлення семантики лексем-корелятивів двох мов важливе при вивченні іноземної мови, сприяє розвитку комунікативній компетенції, підвищенню культури мовлення, допомагає уникнути помилок у практиці перекладу, а також має науково-дидактичну цінність: може слугувати як навчальний матеріал для викладача практичного курсу польської мови, лексикології польської мови, теорії та практики перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. — К.: Вища шк., 1985. — 360 с.
2. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. — К.: Вища шк., 1995. — 319 с.
3. Голянич, М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. І. Голянич, Р. І. Стефурак, І. О. Бабій. - Івано-Франківськ : Сімик, 2011. - 272 с.
4. Великий тлумачний словник української мови (2005, одним томом). Харків: Фоліо. Головредатор: Т. В. Ковальова. 40 тис. слів
5. Сучасний тлумачний словник української мови (2008, одним томом). Харків: Школа. Головредатор: В. В. Дубічинський. 100 тис. слів.
6. Słownik ukraińsko-polski i polsko-ukraiński. / E. Hrycak, K. Kisielewski. Lwów, 1931.
7. Словник українсько-польський і польсько-український / Проф. Ярослав Лазарук. Броди, накладом автора, 1936.
8. Słownik ukraińsko-polski. / Stefan Hrabec, Przemysław Zwoliński, Instytut Polsko-Radziecki. Państwowe Wydawn. Naukowe, 1957. — 832 с.
9. J. Sławiński. Czasowniki polskie. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2017.
10. M. Bąk, A. Grzegorzczkova, M. Łaziński. Polski słownik frazeologiczny. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
11. A. Wierzbicka. Semantics: Primes and Universals. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Анотація

Tematem niniejszej pracy jest analiza semantyczna dwóch czasowników polskich i ukraińskich: "podnosić" i "podejmować". Celem pracy jest porównanie i zestawienie semantycznej struktury polisemicznych znaczeń tych czasowników w obu językach. W pracy przedstawiono definicje podstawowych znaczeń tych czasowników w słownikach języka polskiego i ukraińskiego oraz analizę ich polisemiczności. Omówiono również semantykę związaną z tymi czasownikami w kontekście ruchu, przestrzeni i działania. W wyniku analizy porównawczej zauważono, że chociaż podstawowe znaczenia tych czasowników są zbliżone w obu językach, to ich polisemiczność i użycie w określonych kontekstach może być różne. Praca zawiera również omówienie zasad relacji semantycznych i kategoryzacji znaczeń oraz literatury językoznawczej dotyczącej semantyki czasowników i związków semantycznych.

W pracy wykorzystano różne źródła, w tym słowniki języka polskiego i ukraińskiego oraz publikacje naukowe poświęcone semantyce czasowników i ich znaczeń. Przeprowadzono analizę semantyczną dla każdego ze znaczeń tych czasowników, a następnie dokonano porównania wyników dla obu języków. W pracy przedstawiono również przykłady użycia tych czasowników w różnych kontekstach, aby lepiej zrozumieć ich semantykę i polisemiczność.

W wyniku analizy porównawczej zauważono, że czasownik "podnosić" w języku polskim ma więcej znaczeń polisemicznych niż w języku ukraińskim. Z drugiej strony, czasownik "podejmować" ma więcej znaczeń polisemicznych w języku ukraińskim niż w języku polskim. Praca zawiera również omówienie relacji semantycznych i kategoryzacji znaczeń, które pomagają lepiej zrozumieć semantykę tych czasowników.

Wnioski z pracy wskazują na to, że analiza semantyczna czasowników jest ważna dla zrozumienia kultury i sposobu myślenia różnych narodów. Porównanie semantycznych struktur polisemicznych czasowników pozwala na lepsze zrozumienie ich użycia w kontekście kulturowym i społecznym.